

KOSZTA JÓZSEF

A Szépművészeti Múzeum magyar galériójában, ahol festők és képek fölött a tűnő idővel újra és újra felvetődik a maradandóság kérdése: egész sor Koszta-kép van. Az egyik a képek közül: földművesek, amint hazatérnek a rónáról, munka után az édes pihenésbe. A késő-délutáni világítás egyenletesen elosztott fényében mozgó parasztfigurák jelentékeny kvalitások hordozói. Le lehet olvasni róluk a gondos természettanulmányt, a megfigyelés hűségét, a jó iskolában szerzett rajztudás biztonságát. Csak egyet nehéz leolvasni, első megpillantásra és a katalógus segítsége nélkül: azt, hogy ez a szürkülött tónusokban tartott kép Koszta József műve. Aki megáll előtte, beszélhet az egész irányzatról, amely egykor, a múlt század kilencvenes éveinek közepén, Münchenben és másutt (Párisban már alig) foglalkoztatta a festőket. Eszébe fog jutni a tárgyilagos-ságra törekvő naturalizmus korszaka, de bajosan jut eszébe az a festő, aki senki mással össze nem téveszthető módon illeszkedik a festővel, élesen kivillanó fénymasszával, szenvedélyes ecsetnyomokkal áll elénk akkor, ha valaki kiejti ezt a nevet: Koszta József.

A kézenfekvő magyarázat természetesen benne van a kép dátumában, amely azt közli, hogy Koszta 1897-ben festette a hazatérő földműveseket. Horminchárom éves volt, amikor a képen még a festék friss szaga érződött s a friss festsíkszag ellenére egy napon arra ébredt, hogy megszerezte vele pályájának hivatalos színezetű első sikerét. Meg kell adni, nem éppen könnyű siker volt, hogy ez a kép állami részről talált gazdára. A könnyen kapható elismeréshez hiányzott belőle a konvenció fízetelete, az akadémiai hagyományokon nevelt ízlés körüludvarlása. Koszta képe a hazatérő földművesekről azzal a törekvéssel tart rokonságot, amelyet legharcosabban a nagybányai hegyoldalokra települt festők reprezentáltak, még ha nincs is meg rajta a nagybányaiak

színlátó, tónusfestő ereje. Mindenesetre jellemző és érdekes ez a kép a műveknek abban a nagy családjában, amelyet hivatott és termékeny kézzel Koszta József festett össze egy művészvágyaktól lobogó munkás élet alatt. Jólehet, mint már említettük, nem érezteti az eredeti képességnek azt a zamatát, ami rengeteg kép közül is rögtön és kiharsogva markánsan rávall Kosztára: jellemző azért, mert a mérföldkő szerepében mutatja, hogy Koszta József honnan és hogyan indult s miféle utat tett meg, amíg a sokak mellől eljutott a kevesek, a mesterek közé.

Koszta művészetének legigazibb és diadalmas hangja, stílusának teljessége későn alakult ki. Annál jóval később, ahogyan ez a különböző művészi életrajzokban rendszerint történni szokott. Az évek oly szakában, amikor sokan az ismétlések körhintáján vesztegelnek, korábbi eredményeket higitanak aprópénzre, jobb esetben megmaradnak színvonalukon, de gyakoribb esetben már lefelé esik tehetőségük iránytűje: Koszta ahhoz a vándorhoz hasonlóan jelent meg a művészet piacán, aki mesebeli vásárlókkal telt kosarat cipel a karján. Az utolsó tíz esztendőre esik ez az érzés, a festészet eseményeként abban az időben, amikor a lerombolt országhatárok által teremtet vizsgálatlan atmoszférában az ifyjafia események azt is jelenthetik, hogy nincs végleg veszte minden.

Koszta József 1920-ban rendezte meg azt a gyűjteményes kiállítást, amely művészpályájának legnevezetesebb állomása. Azok számára is, akik régebből ismerték, munkált számon tartották: meglepő és izgató volt, ahogyan Koszta a dús szépségek csokrával, alkotóerejének frissességével szinte lovasrohamszerűen előretört. Mit jelentett az a kiállítás? Nem valami különleges kísérletet, amely a maga extratúrjával azt akarta megmutatni, hogy most miként festenek, mi a legújabb, a dernier

KOSZTA JÓZSEF: HAZATÉRŐK

Szépítőművészeti Múzeum

cr] Párisban. Nem is holmi hitehagyást, hirtelen kanyarodásban való elfordulást az eddig követett művészi céltől. Festőideálok szempontjából nem lehet azt mondani, hogy Koszta megváltozott volna. Ellenben változott a zengés, ahogyan ezeknek az ideáloknak szolgálatában, Koszta kezében megszólalt a hangszer. Az történt egyszerűen, hogy ami még hiányzott művészetéből, arra teljesen rátalált. Tulajdonképp csak árnyalatokról volt szó, amelyekkel az 1920 körül keletzett, Szentesen festett új képek a korábbiaktól különböztek. Ezek az árnyalatokon azonban sok minden, a lényeg fordult: Koszta művészetének döntő rangja, alakjának mélygyökerei helye a festők közt.

Mindenki emlékezhet rá, mert csak hét éve, hogy a hatás, amit e kiállítás kellett, minő volt a sajtókriika, a művásárlók szűkebb köre és a nagyközönség frontján. Nem túlzás, hogy az ötvenöt éves Koszta Józsefet a közvélemény valósággal fölfedezte. Pár nap alatt többet írtak és beszéltek róla, mint azelőtt évtizedeken át. Sőt ószintén szólva, Koszta neve olyformán hangzott, mintha először csengett volna a fülükben. Az emberek általában azt kérdezték, vajjon eddig merrefelé

tartózkodott a bizonyos, hogy az az alkalmi művásárló - ismerősöm, aki az akkoriban leromlott magyar pénzt, igen helyesen, képekbe fektette, nem egyedül hibette azt, amit egy napon így adott értésemre: pártolni kell a fiatalokat is, ma vettem egy Koszta-képet.

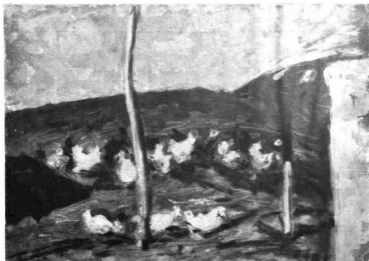
Különös dolog ez, oly művésznél, aki mögött hosszú muli van, aki majd minden esztendőben kiállított, hol a Műcsarnokban, hol másutt. Akkor még érthető volna, ha Koszta korábbi munkái, fajsúlyt tekintve, nem érték volna el azt a mértéket, ami ahhoz szükséges, hogy valakit észrevegyenek, elismerjenek és megjegyzzenek. Erről azonban szó sem lehet Koszta esetében: a hazatérő földművesekről festett képe csak első, de korántsem utolsó képe volt a Szépítőművészeti Múzeumban. Különböző időközökben szép számmal követték mások, jelül annak, hogy Koszta vívódó, kibontakozást kereső, de erős tehetsége nem volt véka alá rejtett titok. Mégis: ott, ahol a siker születik, a név ismertsége jobbra vagy balra fordul, valahogyan napirendre tértek fölülte. Tudomásul vették, ha a vidékről, ahol állandóan élt, az alföldi tanyákról, amelyeket festékesládával járt,

KOSZTA JÓZSEF: MÁTYÁS KIRÁLY SZÉKESFEHÉRVÁRT FOGADJA BEATRIX-OT. Vázlat
Bischofz Sándor úr tulajdona

KOSZTA JÓZSEF: LŐITATÁS. Olajfestmény
Tamás Henrik úr tulajdona

KOSZTA JÓZSEF: BAROMFIUDVAR. Olajfestmény
Tamás Henrik úr gyűjteményében

KOSZTA JÓZSEF: CSÖNDES PERCEK. Olajfestmény
Őzv. Bicker Béla és úrsó hűlőjében

KOSZTA JÓZSEF: OLVASÓ NŐ, Olajfestmény
Társas Helyett ár 1400000

KOSZTA JÓZSEF: MISKATLIS LEÁNY, Olajfestmény
Társas Helyett ár 1400000

KOSZTA JÓZSEF: SZÉNABOGLYÁK. Olajfestmény
Tamás Henrik ír gyűjteményében

KOSZTA JÓZSEF: CSENDELET. Olajfestmény
Frékel Ernő ír tulajdosa

KOSZTA JÓZSEF: A MEZŐN
Szépművészeti Múzeum

G. SZ. H. KÖR.
KÉPZŐMŰVÉSZETI
FŐISKOLA

megjelent a fővárosban, fel-felbukkant a művész-kávéházban. De amikor eltűnt s rendszerint hamar tűnt el, ez körülbelül egyértelmű volt az elfelejtéssel. A magyarázatot talán fölülte egyszerű, csendes és ruszlikus lényében kell keresni, amely ahogyan idegenül érezte magát a boulevard-levegőben, ugyanúgy hiányzottak belőle azok a személyes adományok, amelyeknek birtokában ügyes és okos, de hozzá nem mérhető talentumok is tudnak szerepelni, önmagukról beszélni. Végül persze ez az egész probléma mindegy, nem fontos magának a festészetnek szempontjából. Nem fontos azért, mert ha hosszú évtizedek alatt Kosztában keringhetett is miatta bizonyos titkolt keserűség: a művészete nem gyengült alatta, hanem épp ellenkezőleg továbbérelődött, hogy villamossággal teltve, egy napon úgy érjen bennünket, mint a mezőn elkalandozót a nyári zivatar.

Koszta művei közt van egy régi kép, amelynek — motívumát tekintve, de egyéb okon is — nincs köze a szentesi tanya-részletekhez. Amit ábrázol, az nem nap-sütötte kukoricás, a füledt alföldi est sötétjéből kivilágító fehérfalú parasztház, hanem Mátyás és az olasz királyleány,

Beatrix találkozása. A természetben való körülménzés helyeit történelmi alapú elképzelés terméke: kompozíció. Koszta némi nosztalgiával említi, mert annak idején, amikor az örök város, Róma falai közt a régi mestereket tanulmányozta, sokat foglalkozott a feladattal, de a kép csak vázlatban maradt meg, a nagy és végleges megoldás nem készült el sohasem. Bár fölvethető a kérdés, vajon a nagy képen ugyanúgy érvényesült volna-e a mostaninak ereje, a szinte improvizációs-szerűen ható festői egység: a nosztalgia jogosult lehet, mint mindenkié, aki elkezd valamit, kedvvel és reménnyel, de nem fejezhet be. Viszont Koszta egész oeuvre-jét tekintve, mégis úgy tűnik, hogy ez a Mátyás és Beatrix-féle találkozó, a kompozíció felé tett lépés csak oldalra való kitérés azon a haladóvonalon, amely Koszta munkásságában húzható. Nem véletlen, hogy az a viszony, amely Kosztát egy időben a Benczúr-iskolához fűzte, nem volt tartós, hogy a kompozíció nem bukkan fel többé munkássága során, hogy művészi kibontakozása olyanakk alakult, aminek ismerjük, egyszer a szabad horizont alá embereket állítva, másszor figura nélkül tolmácsolva a táj optikai szépségét, de

mindig a változó valóságot figyelve, hozzáigazodva és belőle indulva ki.

Azon a hosszú úton, amelyet Koszta megtett, kezdve a tavaszi fiatalság napjaitól a révbeltűtség, bőven lehettek és voltak is győtrődései, vívódásai önmagával és mesterségével. Bizonyon azonban, hogy ami előrevitte, művészetét határozottá kiformálta, különböző nagyobb kerületektől visszatartotta, az nem az elméleti megfontolások, hanem az egészséges festői ösztön erejének győzelme. Az a lüktető, minden ízében férfias temperamentum, amely Kosztában lakozik, a „Hazatérők” című képen még bizonyos iskolai korlátok közé szorulva, bjtortalan szavú. Azt a rajzlatidos előadást, amelynek ez a kép jellemző darabja, csakhamar azután egyre jobban kezdi felváltani a széles ecsejldrás, a faktúra foltszerűsége. A cél, ami felé innen kezdve Koszta törekszik: a képet életös szín elemének megragadása. Nem a tarkaságé, hanem a kevés változatú, de annál intenzívebb színességé. A fekete árnyék, ami alakjaira vetődik s amit egyegy figurája, vet, sokáig mintha zavaró ballasztként jelenne meg ebben a színességre való törekvésben: A feketeségnek kissé túlonúl történő hangsúlya, párosulva az ugyancsak széles és sokszor csapkodva szántó ecsetkezeléssel, az ebből a korból való képeknek nyers ízt ad. Teljesen kikülszöbölödök azonban ez azokban az években, amelyek már a háborúra eső évek s amelyeknek eredményeit szuverén módon vonultatta fel az 1917-es, de még inkább az 1920-as kiállítás. Koszta színei: a domináló kékek, sárgák, pirosak itt érik el igazi tűzüket, tónusai árnyalatgazdagságukat. A feketének itt is van szerepe. főleg amikor a Koszta által annyira kedvelt nyári alföld est száll le a kis házakra és udvarokra. De ez a szerep csak arra szolgál, hogy fokozza a világlító színek ellemétét: a fehér szín úgy hangzik ki belőle, mint a sötét csöndből az éles kiállítás. Mindenkép teljessé ekkor lett Koszta művészete: növekedett dinamikai erőben s amellelt átszövődött a finomság futamaival.

Koszta alföldi képei genre-célatok nélkül, tisztán festői értelemben felfogott

ábrázolások. Ma is úgy, mint régen a természetben keresi festenivalóit, de végső fokon kialakult egyéni stílusa oly vonásokat is mutat művészetében, amelyek már nem „naturalista” vonások. Némi dekoratív beszívárgás kerül képeinek hatóelemei közé, amelyeket szinte előnt az érzések dús áramlása. Újkeletű szóval akár „expresszió”-nak is nevezhető a kívülről kapott benyomásoknak, a természetből vett képek ez a belső áthangszereltsége. Anélkül persze, hogy holmi szándékos tendenciáról, tervszerű számítástról lenne szó, anélkül hogy lényegében megváltozna Koszta művészetének vezérszólam: megmaradni a természet mellett, tolmácsolni a benne nyert élményeket. Semmi sincs messzebb a szisztémafestők kiagyalt unalmától, mint Koszta képei.

Koszta József járt, időzött és dolgozott Szolnokon, Cibakházán s még közvetlenül a háború előtt a kossuthista városban, Szentesen telepedett le, ahol azóta él. Alakjaival, kék és horagvó egével, fényvel és meleg éjszakáival a szentesi határ érlette ki művészetét, amely motívumok dolgában egyébként nem sokváltozatú. Hasonlóan magához, a búzatáblák végtelen jengeréhez, az Alföldhöz, ahol csak az egészen otthonos, fogékony és begyakorlott szem fedezheti föl, hogy mi a különbség az egymásra következő tanya-udvarok, gémes kutak, kis pejlovak, csirkeólak és fejkendős kukoricafosztók közt.

Koszta brassói születésű, az apja-anya háromszék megyei. A neve, etimológiai eredetével, mindenesetre másféle fajta felé mutat, mint amit turáni vágású arca és a nagykünségi föld típusaira ütő fölötté zömök, mokány alakja demonstrál. Ezt a névkérdést persze csak érdekességként említjük, nem azért, mintha bárminő m-gállapítást lehetne levonni belőle. Mert a művészete is minden atomjában: magyar. Anyira az, hogy ha a világ festőinek nemzetközi összesereglésén arról van szó, vajjon mely képet vonuljanak fel festészetünk magyarságának jellemzésére: Koszta képei nem maradhatnak ki. Sőt a helyük ott van a legelőszőr felvonulók rendjében.

DÖMÖTÖR ISTVÁN

KOSZTA JÓZSEF: FEHÉR HÁZAK. Olajfestmény
Tamás Henrik ár tálalósa

ORSZ. M. KIK
KÉPZŐMŰVESZETI
FŐISKOLA

KOSZTA JÓZSEF: PARASZTHÁZ UDVARA. Olajfestmény
Kernstock Károlyné úrnő tulajdona

KOSZTA JÓZSEF: ÖNARCKÉP. Rajz